

Ekologiskt i storhushåll

10 Goda exempel

Lunds Kommun

Uppsala läns landsting

Äre kommun

Malmö Stad

Svedala Kommun

Lärjedalens SDF, Göteborg

Ludvika Kommun

Vaggeryd Kommun

Torshälla SDF, Eskilstuna

Borgholms Kommun

2009

Innehåll

Inledning	3
Lunds kommun	4
Uppsala läns landsting	5
Åre kommun	6
Malmö Stad	7
Svedala Kommun	8
Lärjedalens SDF, Göteborg	9
Ludvika Kommun	10
Vaggeryd Kommun	11
Torshälla SDF, Eskilstuna	12
Borgholms Kommun	13
Länktips	14

Inledning

Detta är en sammanställning med 10 goda exempel på hur kommuner, landsting och stadsdelar arbetar mot det nationella målet 25 % ekologiska livsmedel inom offentlig sektor år 2010.

Urvalet baseras på enkätundersökningen *Ekologiskt i offentliga storhushåll 2009* som har genomförts av EkoMatCentrum, Ekologiskt Marknadscentrum och Miljöresurs Linné med stöd från Jordbrusverket. De som köper in mer än 20 % ekologiskt av sina livsmedelsinköp har intervjuats till denna Goda exempel-samling. Dessutom har Borgholms Kommun intervjuats eftersom de ökat sina ekologiska inköp från 5 % 2007 till 12,1 % 2008, vilket kan ses som något av en raket.

Sammanställningen vill fungera som inspiration. Kostchefer och andra representanter från de kommuner och landsting som kommit långt delar med sig av sina erfarenheter och ger sina bästa framgångstips.

Metoderna för att införa ekologiska livsmedel i offentlig sektor är många, alla kommuner har sin egen modell. Gemensamt är strävan mot ett mål och viljan att göra något gott, att förbättra vår miljö och att arbeta med smak och kvalitet.

EkoMatCentrum – Informationscentrum för Ekologiska Produkter, är en ideell förening vars syfte är att öka intresset för och konsumtionen av ekologiska livsmedel. Föreningen har ca 400 medlemmar. EkoMatCentrum arbetar för en hållbar utveckling i livsmedelskedjans alla led.

EMC - Ekologiskt Marknadscentrum är en ideell förening som arbetar för en ökad produktion och konsumtion av ekologiska livsmedel. EMC har ett sjuttio-tal medlemmar och i nätverket ingår bl.a. företag, organisationer och offentliga aktörer.

Miljöresurs Linné är en ideell förening som arbetar med miljö och hållbar utveckling med huvudsaklig verksamhet i sydöstra Sverige. Föreningen har ca 100 medlemmar – kommuner, företag, ideella föreningar. Sedan 2005 har vi fokus på ekologiska livsmedel inom offentliga och privata kök.

Lunds kommun

Kristina Samberg
projektledare EMIL, Ekologisk mat i Lund
kristina.samberg@lund.se

”Börja med mejeriprodukter och fyll på efterhand.”

Invånare: 107 351
Andel ekologiskt: 25,1 %
Livsmedelsinköp totalt: 72 258 000
Livsmedelsinköp ekologiska: 18 127 000
Politiskt mål: 40% 2012
Ekonomisk kompensation: nej

I Lunds program för ekologiskt hållbar utveckling, LundaEko, som antogs av Lunds kommunfullmäktige 2006, är målet för 2012 40 % ekologiskt. I över 10 år har man jobbat med ekologiska livsmedel och sedan 2003 finns projektet EMIL, Ekologisk Mat i Lunds kommun, där man jobbar med att öka andelen ekologiskt ute i verksamheterna. Arbetet stöds av en referensgrupp med representanter från kommunens förvaltningar och personer på ledande positioner i kommunen. Man har därmed fått in maten på politikernas bord.

Förankra beslutet

Sedan man började arbeta med ekologiskt 1997, har man gjort det på ett strukturerat sätt, där alla

har varit delaktiga. Det var ett krav från kostchefen Gertrud Sonesson, att *alla* skulle vara med och arbeta mot målet.

- Det är mycket viktigt med ett politiskt beslut och att sedan förankra det i hela personalgruppen, menar Kristina Samberg, projektledare för EMIL. Detta har man i Lund till exempel gjort genom kompetensutveckling i form av utbildningar, coaching och studiebesök. Man har gjort uppföljning av hur mycket ekologiskt varje enhet köper in och lyft fram de som kommit långt som goda exempel.

En stadsdel utmärker sig

Kristina Samberg vill särskilt lyfta fram Barn- och Skolförvaltningen Öster i Lund som i många år har jobbat med mat och miljö. 2008 nådde de upp till 46 % ekologiskt.

- Där finns många eldsjälar både i ledningen och ute i verksamheterna, och alla enheter i Öster är med. Vissa utmärker sig, till exempel Hagens Förskola som ligger på ca 85 % ekologiskt, säger Kristina.

- Ingen klarar av att gå från noll till hundra på ett år, man måste ta ett steg i taget. Börja med mejeriprodukter och fyll på efterhand, menar Kristina Samberg.

Uppsala läns landsting

Jan Wikström
projektledare
jan.wikstrom@lul.se

”En total politisk enighet.”

Andel ekologiskt: 25,1 %
Livsmedelsinköp totalt: 29 160 232
Livsmedelsinköp ekologiska: 7 317 366
Politiskt mål: 33 % 2010
Ekonomisk kompensation: ja

Jan Wikström, projektledare på Miljö- och Kemienheten vid Uppsala Läns landsting förklarar hur de i landstinget har nått hela 25,1 % ekologiska inköp och därmed toppar Ekomatsligan 2008:

- En totalt politisk enighet, där alla partier ställde upp, om att vi ska nå 33 % 2010 och dessutom en ekonomisk beräkning kopplat till målet har gjort arbetet möjligt för oss.

Tillgång och volym har styrts

- Vi har tittat på tillgången på KRAV-märkta, ekologiska produkter och vilka volymer vi använder och agerat utifrån det.

Kaffe, mjölk och frukt är produkter som används mycket och som det finns mycket god tillgång på i ekologisk version och dessutom är de lätta att byta ut. De har stor potential och ger stora volymer.

- Vi har sedan visat för personalen på miljönyttan med produkter som kaffe och bananer, vad det egentligen innebär att vi byter ut dem till ekologiska, säger Jan Wikström.

Förändringar framöver

Idag lagas maten på Akademiska Sjukhuset men då köket är slitet kommer maten framöver att levereras från Västmanlands läns landsting. Det innebär att det blir svårare att hålla samma kontroll över inköpen.

– Men vi kommer fortsätta att jobba mot målet och hoppas att det nya systemet inte kommer att innebära några förändringar eller försämringar, säger Jan Wikström.

Konsumentmakt

Då leverantören av kaffe i kaffeautomaterna inte kunde byta ut det konventionellt odlade frystorkade kaffet tog man i Uppsala Läns landsting helt enkelt bort automaterna. Detta väckte leverantören som omgående såg till att ta in ekologiskt kaffe och automaterna kunde ställas tillbaka. Det kan man kalla konsumentmakt!

Åre kommun

Monika Rolandsson
måltidsstrateg
monika.rolandsson@are.se

”Med engagerad, duktig och kunnig personal i köken är det lätt att nå målet.”

Invånare: ca 10 000

Andel ekologiskt: 23,7 %

Livsmedelsinköp totalt: 8 107 495

Livsmedelsinköp ekologiska: 1 919 345

Politiskt mål: 25 % 2010

Ekonomisk kompensation: ja

- Det viktigaste är att vi kan använda bra råvaror i maten till våra barn och äldre, säger Monika Rolandsson, måltidsstrateg i Åre Kommun.

Här lagas mycket av maten från grunden i 26 tillagningskök. Man har flera bra lokala leverantörer, till exempel en potatisodlare och till påsk hoppas Monika att de kan köpa in lamm från en annan lokal producent.

Som en liten kommun har vi en fördel i att vi inte behöver köpa in så stora mängder och kan därmed köpa från mindre producenter, säger hon.

Ekonomisk kompensation

Enheterna får ekonomisk kompensation för den merkostnad som blir av att köpa ekologiskt.

- Men det finns förskolor som ligger runt 50 % ekologiskt och klarar budget, till exempel Ullåns förskola i Åre som nu ligger på 51 %, berättar Monika.

Samarbete

Vi har arbetat tillsammans med köken och tittat på vilka livsmedel som används mycket och bytt ut dem till KRAV-märkta. Köttfärs, potatis, mjölk, vetemjöl och rapsolja köps alltid in ekologiskt. Ett politiskt mål gör ju arbetet lättare, man slipper möta motstånd, men med engagerad, duktig och kunnig personal i köken är det lätt att nå målet, och det har vi.

Malmö Stad

Marie Palmqvist, upphandlare

marie.palmqvist@malmo.se

Helen Löfven, områdeschef Malmö Skolrestauranger

helen.lofven@malmo.se

”Sedan gör ju eldsjälar det hela lättare.”

Invånare 286 535

Andel ekologiskt 23,5 %

Livsmedelsinköp totalt 160 078 880

Livsmedelsinköp ekologiska 37 609 788

Politiskt mål: nytt är på gång

Ekonomisk kompensation: nej

I Malmö Stads miljöprogram för 2003-2008 står det: ”Minst 10 % av jordbruksmarken ska vara ekologiskt odlad 2008. Motsvarande 20 % av de inköpta livsmedlen i Malmö Stads verksamhet ska vara ekologiskt producerade 2007.” Målet uppfylldes och nu ligger man på hela 23,5 %. Det är tack vare målet man har kommit så här långt menar Marie Palmqvist, upphandlare i Malmö Stad. Att ha ett politiskt beslut i ryggen och att göra regelbunden måluppföljning ser hon som det viktigaste i införandet av ekologiska livsmedel har varit. Sedan 2008 görs uppföljning i delårsrapporterna, där det konkret redovisas hur mycket ekologiskt som köps in.

- Sedan gör ju så klart eldsjälar det hela lättare, tillägger hon.

Och eldsjälar finns det gott om i Malmö Stads kök. Vissa förskolor ligger på 70-80 % ekologiskt. På Malmö Skolrestauranger, där det lagas ca 35 000 portioner varje dag i ca 85 kök, var 2008 hela 43 % av allt som serveras ekologiskt producerat. En vision är att man 2012 ska nå 100 %.

Miljömedveten stad

2004 startade ett projekt på en av stadens skolor, Djupadalsskolan, för att erbjuda eleverna 100 % ekologisk mat. Tack vare utbildningar, information och mycket vilja är målet nu uppnått.

- I Malmö Skolrestauranger lagas mycket av maten från grunden. Vi arbetar utifrån *Ät S.M.A.R.T.* - konceptet, säsongsanpassar sallader och serverar en vegetarisk måltid i veckan. Det finns dessutom alltid ett vegetariskt alternativ på matsedel, säger Helen Löfven, områdeschef på Malmö Skolrestauranger.
- Malmö är en miljömedveten stad, som satsar långsiktigt, och vi har alltid haft stöd från vår ledning.
- Att kunna erbjuda barnen i Malmö ren mat, utan tillsatser känns mycket bra, menar Helen Löfven.

Svedala

Pia Askman

kostchef

pia.askman@svedala.se

”Att metodiskt införa ett livsmedel i taget.”

Invånare: 19 563

Andel ekologiskt: 22 %

Livsmedelsinköp totalt: 8 919 339

Livsmedelsinköp ekologiska: 1 964 727

Politiskt mål: 25 % 2010

Ekonomisk kompensation: nej

I Svedala kommun inleddes arbetet med att införa ekologiska livsmedel i de offentliga köken redan 1998. Då startade ett pilotprojekt på två skolor och två förskolor. Köken fick ekonomisk kompensation för att täcka merkostnaderna. Nu är alla skolor och förskolor med, den ekonomiska kompensationen är borttagen och kommunen ligger på hela 22 % ekologiskt.

Metod till framgång

- Vi har successivt ökat det ekologiska sortimentet, förändrat vissa recept, minskat på köttmängder och säsonganpassat salladsbuffén, säger Pia Askman, kostchef i Svedala Kommun.

- Att metodiskt införa ett livsmedel i taget, där tillgång och pris fått styra har varit mycket framgångsrikt.

Produkterna som används idag är minst två ekologiska grönsaker på salladsbuffén, potatis, mjölk, fil, lingonsylt, inlagda rödbetor och gurka, ketchup, rapsolja, flingor & MSC-märkt fisk.

Omsorg om vår miljö

Vägen har varit lång, men genom att införa ett livsmedel i taget, utbilda personalen och göra årliga uppföljningar per enhet på hur mycket ekologiskt som köps in samt ett politiskt beslut att luta sig mot har det gått.

Nu arbetar man med att integrera skolmåltiderna och miljöfrågorna i undervisningen.

- Vi måste få eleverna att förstå varför de till exempel ska äta mindre kött och mer bönor.

- Det starkaste skälet att satsa på ekologiska livsmedel är omsorg om vår miljö, menar Pia Askman.

Lärjedalen SDF, Göteborg

Linn Hammar

kostchef

linn.hammar@larjedalen.goteborg.se

”Vi har arbetat tillsammans.”

Invånare: ca 25 000

Andel ekologiskt: 21,4 %

Livsmedelsinköp totalt: 15 610 000

Livsmedelsinköp ekologiska: 3 341 000

Politiskt mål: 30 % 2008

Ekonomisk kompensation: ja

Lärjedalen är en av Göteborgs 21 stadsdelar med ca 25 000 invånare. Varje stadsdel drivs som en egen kommun.

Totalt köper Göteborgs Stad in ekologiska livsmedel för drygt 31 miljoner årligen och låg 2008 på 12,5 % ekologiskt av de totala livsmedelsinköpen. Men vissa stadsdelar utmärker sig och Lärjedalen ligger i topp med 21,4 %.

- Miljömedvetna politiker i nämnden som verkligen har satsat på ekologiskt är vår framgångsfaktor nummer ett, säger Linn Hammar, en av tre kostchefer i stadsdelen.

Duktig personal

Linn Hammar vill också lyfta fram personalen.

- Vi har arbetat tillsammans och tagit fram artikelnummer till ekologiska varor informerat om nyttan med ekologiska livsmedel och hur vi ska gå tillväga för att nå målet. Det är tack vare mycket duktig personal i köken som vi har nått så långt, menar hon. Totalt lagas ca 5000 portioner om dagen och de flesta enheter har eget kök.

Ekologiska veckor

Två gånger om året arrangeras ekologiska veckor. Då har man samma ekologiska matsedel i samtliga förskolor och skolor och informerar om varför det är viktigt med ekologiska livsmedel.

Ludvika kommun

Monika Ahrås

kostchef

monika.ahras@ludvika.se

”Det är viktigt att sätta upp rimliga delmål.”

Invånare: 25 460

Andel ekologiskt: 21,1 %

Livsmedelsinköp totalt: 12 737 791

Livsmedelsinköp ekologiska: 2 691 826

Politiskt mål: 25 % 2010

Ekonomisk kompensation: nej

I Ludvika har man under flera år arbetat med ekologiska livsmedel. Redan 2003 började de ta in ekologisk mjölk. Året efter gick Ludvika med i ett pilotprojekt från KRAV, där samtliga skolor och förskolor KRAV-certifierades. Sedan 2006 finns det inskrivet i kommunens kostprogram att man ska öka inköpen av ekologiska livsmedel.

- Vi har försökt se om våra rutiner i köken, lära oss göra inköp efter säsong och försökt få ett bättre ekonomiskt tänk med tanke på till exempel resthantering, säger Monika Ahrås, kostchef i Ludvika kommun.

En ny produkt om året

- Det är viktigt att sätta upp rimliga delmål, fortsätter Monika.

- Vi har valt att ta in en ny ekologisk produkt om året och har nu 10 produkter som vi bara köper in ekologiska. Det handlar främst om tillbehör som till exempel mjölk, fil, vetemjöl, havregryn och vitkål. Dels för att de används i stort sett dagligen och dels för att tillgången på dem är god. Sedan uppmanas naturligtvis köken att köpa in så mycket ekologiskt de kan.

Alla lika duktiga

Av kommunens 30 kök på skolor och förskolor är all personal lika duktig, menar Monika Ahrås. Alla enheter jobbar metodiskt och håller budget.

- Vi har mycket informationsmaterial om ekologiska livsmedel både i köken och på skolorna, säger hon.

Det närmsta målet framöver är att kommunen ska nå 25 % 2010.

- Sedan kommer vi att arbeta för att bli bättre för varje år, avslutar Monika Ahrås.

Vaggeryds kommun

Ove Gustavsson

kostchef

ove.gustavsson@vaggeryd.se

"Tänk inte så mycket på pengarna!"

Invånare: 13 009

Andel ekologiskt: 20,8 %

Livsmedelsinköp totalt: 8 154 000

Livsmedelsinköp ekologiska: 1 704 000

Politiskt mål: ja

Ekonomisk kompensation: ja

"Vi ska sträva mot att 25 % av vår livsmedelsbudget ska gå till ekologiska livsmedel" står det i Vaggeryd Kommuns kostpolicy. Man har redan kommit en bra bit på vägen och låg 2008 på 20,8 %.

På frågan Hur har ni nått så långt? svarar Ove Gustavsson, kostchef i Vaggeryds kommun:

- Vi tänker miljömässigt, är intresserade och har ju kört ekologiskt i 11 år nu. Idag serverar vi minst en ekologisk måltid i veckan och drycken är alltid ekologisk mjölk.

Centralkök

De 2 800 portionerna till förskola, skola och äldreården lagas i ett centralkök. En stor del av maten lagas från grunden.

- Ekologiskt är dyrare, men frågan är vad man använder, säger Ove Gustavsson. Köper vi in ekologiskt till en soppdag utan kött till exempel, så blir portionskostnaden inte högre.

Bara ekologiskt!

Som tips till kommuner som inte kommit så långt säger Ove:

- Tänk inte så mycket på pengarna! Tänk på hur det fungerar i stället. Det ska fungera för alla, såväl kökspersonal som elever. Och med vilja och intresse så kommer man långt.

Även framtiden ser ljus ut. De ekologiska inköpen har redan ökat ett par procent under 2009.

På frågan om vad han har för framtidsvision kommer svaret snabbt från Ove Gustavsson:

- Bara ekologiskt!

Torshälla SDF, Eskilstuna

Astrid Stockenberg

miljöhandläggare

astrid.stockenberg@eskilstuna.se

”Kvaliteten på produkterna är det viktigaste.”

Invånare: ca 8500 (Eskilstuna 95 377)

Andel ekologiskt: 20,2 %

Livsmedelsinköp totalt: 6 156 582

Livsmedelsinköp ekologiska: 1 249 212

Politiskt mål: 30 % 2010

Ekonomisk kompensation: nej

Torshälla är Eskilstunas enda stadsdel och utmärker sig vad gäller inköp av ekologiska livsmedel. Totalt är kommunens ekologiska inköp 9 % av de totala livsmedelinköpen, men i Torshälla ligger man på 20,2 %.

Vad är det då som gör att Torshälla utmärker sig?

- Man har haft en plan, ett miljöledningssystem, säger Astrid Stockenberg, miljöhandläggare på Eskilstuna kommun.

- Men hela kommunen jobbar efter *Ät S.M.A.R.T.*-metoden och där finns ju ekologiskt med som en del, fortsätter hon.

Ät S.M.A.R.T. är ett konkret förslag med fem råd på ett första steg mot en hållbar och säker livsmedelskonsumtion som tillgodoser vårt näringsbehov enligt de svenska näringsrekommendationerna och samtidigt minskar miljöbelastningen. S.M.A.R.T. står för **Större** andel vegetabilier, **Mindre** tomma kalorier, **Andelen** ekologiskt ökas, **Rätt** kött och grönsaker och **Transportsnålt**.

Tydligt mål

- Att arbeta från ett tydligt uppsatt mål efter en praktisk metod har gjort det möjligt för oss att komma så här långt, menar Astrid Stockenberg.

- Nu gäller det att hjälpa de enheter som inte har kommit så långt att hinna ikapp. Vi ska jobba på och förhoppningsvis fortsätta öka våra inköp av ekologiska livsmedel, fortsätter hon.

- Kvaliteten på produkterna är det viktigaste.

Borgholms Kommun

Elisabeth Grahn

kostchef

elisabeth.grahn@borgholm.se

”Vi arbetar i en upphandlingsgrupp”

Andel ekologiskt: 12,1 %

Livsmedelsinköp totalt: 6 694 420

Livsmedelsinköp ekologiska: 811 546

Politiskt mål: 25 % 2010

Ekonomisk kompensation: nej

Till skillnad från de övriga exemplen i denna sammanställning ligger inte Borgholms Kommun över 20 % i sina inköp av ekologiska livsmedel. De lyfts i stället fram för att de från 2007 till 2008 ökade sin ekologiska inköp från 5 % till 12,1 %.

Hur har ni lyckats ta ett sådant kliv?

Frågar vi Elisabeth Grahn, kostchef i Borgholms Kommun.

- Vi arbetar med att ta in hela produkter i upphandlingen. Det finns bara ekologiskt kaffe, ekologisk mjölk och ekologiska bananer till exempel, att välja på.

- Det ger ett betydligt bättre pris att som det kallas konvertera produkter på detta sätt, det vill säga att köpa in vissa produkter ekologiska till 100 %. Vi räknar med en prisskillnad på ca 4 % om man jämför med hur mycket det skulle ha kostat att köpa in konventionella produkter.

Upphandlingsgrupp

- En stor del av vår framgång har att göra med att vi arbetar i en upphandlingsgrupp tillsammans med Emmaboda, Kalmar, Mörbylånga och Torsås kommuner. Där utbyts erfarenheter och vi diskuterar vilka produkter som ska köpas in ekologiska, säger Elisabeth Grahn.

Nu har man konverterat 11 produkter, allt från kaffe och bananer till tunnpannkakor (som visade sig vara billigare ekologiska).

- Vi har också börjat titta på recepten, och håller på att utbilda kökspersonalen i hur vi kan öka de ekologiska inköpen genom att planera matsedeln på rätt sätt, avslutar Elisabeth Grahn.

Länktips

Nedan följer ett antal länkar till organisationer som på olika sätt arbetar med ekologiska livsmedel. Här kan ni hitta information, tips och inspiration.

Utbildning och information:

[EkoMatCentrum](#)

[Ekologiskt Marknadscentrum](#)

[Miljöresurs Linné](#)

[Ät S.M.A.R.T.](#)

Kontrollorgan:

[KRAV](#)

[Demeter](#)

[MSC](#)

[Rättvisemärkt](#)

Upphandling:

[Miljöstyrningsrådet](#)

Kontaktuppgifter

EkoMatCentrum
Häven 2
193 41 Sigtuna
08-779 59 29, 08-582 444 24
www.ekomatcentrum.se
info@ekomatcentrum.se

Ekologiskt Marknadscentrum
Nordenskiöldsgatan 17
211 19 Malmö
040-628 51 10
www.ekologisktmarknadscentrum.org
info@ekologisktmarknadscentrum.org

Miljöresurs Linné
Kungsgatan 29
352 33 Växjö
0470-400 73
www.miljoresurslinne.se
info@miljoresurslinne.se